

Na poti do vseučilišča.

Spisal Josip Puntar.

Novo močjo sili na dan naše vseučiliško vprašanje. Prav je, da ne popustimo v boju kulturnega svojega osamosvojenja. Naše narodne nasprotnike stresa zona pri misli, da bi se Slovenci okrepili in zavedli svoje sile, svojega poslanstva. Umljiv je njihov trud, da nam zapro pot do lastnega najvišjega kulturnega dela. Gotovo bodo našli in dobili še dovolj ugovorov in nametali na pot še mnogo polen, To pa je gotovo, da nam nikdar ne ubranijo, da ne bi prej ali slej dospeli do svojega — vseučilišča. Mogoče, da nam rešitev zavlečejo še nekaj let. Zadnji desetletji pričata dovolj jasno, kako smo delali in zidali vkljub vsem vidnim in nevidnim sovražnim silam. Zmagovalo je naše potrpežljivo in vztrajno delo. Čim težje si priborimo kulturnih drobtinic, tem bolj jih znamo ceniti. Pri delu se nam porajajo nove misli in snujejo novi načrti. Naše delo podira nasprotnikom upe, nam zida bodočnost. Naše lastno delo nam prinese tudi vseučilišče!

Da prodre zanimanje in zavest o potrebi slovenskega vseučilišča med najširše ljudske sloje, treba postaviti vseučiliško delo na najširšo podlago. Tega načela ni imelo dosedanje delo. Bilo je preveč od zgoraj dol uprizorjeno, premalo demokratično, posest zgornjih desettisoč. Le kadar se razvname želja po lastnem najvišjem kulturnem zavodu v ljudstvu samem, tedaj se ne bodo prošnje tako redkoma pojavljale pod vplivom zgornjih desettisoč: zahteva slovenskega vseučilišča ostane toliko časa živa in neodjenljiva, dokler ji ne ugotovi — vlada. Slovensko ljudstvo mora izpregledati, v čem mu bo koristil tak najvišji kulturni zavod, kot je — vseučilišče. Spoznanje pa pride polagoma. Prepričanja ni mogoče nikomur vsiliti. Pač pa se da vzbuditi razmišljanje o potrebi višjih in najvišjih kulturnih zavodov. Samostojno razmišljanje zahteva vaje in časa, hoče že dokajšnje dušne zrelosti, Tekom let dobre duševne šole se pojavi fisto duševno razpoloženje v ljudstvu, ki ga nujno potrebuje vsak napredek, se izpolni oni pogoj, ki ga doslej ni bilo pri vseučiliškem delu, namreč zavestno delovanje ljudstva.

Danes so naše javne razmere precej drugačne kot pred petnajstimi leti. Ljudstvo so tedaj nekateri komaj probujali in ga navajali k zrelemu, samostojnemu mišljenju in delu. Misel gospodarske vzajemne samopomoči potom združevanja ni prišla neposredno iz ljudstva, pač pa se danes povsod samostojno dela.

Danes ljudstvo iz lastnega notranjega nagiba tekmuje v zgradbi in izpopolnitvi raznolike svoje gospodarske organizacije. Isto je pri politični in izobraževalni. In zato gotovo ne bo napačna misel: če je bila doslej misel slovenskega vseučilišča pretežno last le enega narodnega dela, delo za slovensko vseučilišče več ali manj privilegij svobodomiselnosti slovenske inteligence, mora poslej postati ta misel posest vsega naroda in zato tudi v duhu vsega naroda in ne zgornjih odtujenih desettisoč.

* * *

Da ni bilo pravih uspehov, temu je bilo torej krivo dejstvo, da ljudstvo ni bilo globoko uverjeno o resnični potrebi vseučilišča. Uverjeno pa ni moglo biti, ker ni moglo uvideti realnih koristi take nove naprave. Največ pa je bilo krivo dejstvo, da sta bila inteligenca in ljudstvo ločena radi mišljenja in hotenja v dva tuja si tabora, ki drug drugega nista umela. Kjer ni pravega soglasja, kjer vsak služi svojim idealom, tam uspehi niso mogoči, ker ni mogoče odkrito in zaupno skupno delo.

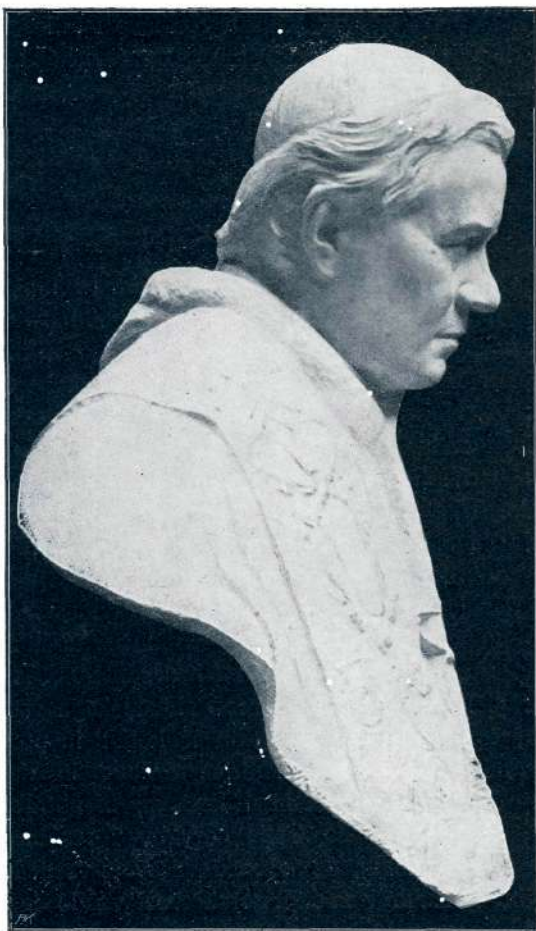
Resnica je, da naše ljudstvo do danes ni uvidelo nujne zveze med svojo ali občo koristjo ter koristjo „višjih“ stanov, zlasti uradništva. Kadar ljudstvo uvidi resnično potrebo slovenskega vseučilišča, to je, kadar uvidi, da se koristi in potrebe posamnih višjih stanov, koristi države in dežele kujejo s splošnimi ljudskimi koristmi in potrebami, tedaj ljudstvu ne bo treba narekovati resolucij in prigovarjati in siliti, da naj zahteva svoje vseučilišče, ker bo ljudstvo v zadnji gorski vasi vstalo kot en mož in neprenehoma zahtevalo, da se odpro vrata najvišjega kulturnega hrama njegovi deci in po nji vsemu narodu.

Česa je torej nujno treba, da postane ljudstvo sobojevnik za vseučilišče?

Najprej tega, da inteligenca vsestransko pojasni ljudstvu vseučiliško vprašanje, ga s svojim izobraževalnim delom prepriča, da so iz vseučilišča izvira-joče koristi istovetne z občimi koristmi.

Slovenska inteligenca ni storila v tem pogledu svoje dolžnosti, ker ni znala, oziroma ni hotela po pravi poti do — ljudstva. Dokler bo večina inteligence prepojena z nasprotovanjem verski misli ljudstva in izkušala ljudstvu vsiliti protiverskega duha, toliko časa bo ljudstvo težavno pridobiti za zavod,

ki bi mu poleg neprijaznih birokratov in odvetnikov vzgajal še polno verskih nasprotnikov. Tudi to je važen razlog, zakaj da si ni mogla vseučiliška agitacija osvojiti ljudske duše: slovenski svobodomiselni visokošolski naraščaj je v zvezi z liberalno inteligenco omrznel slovenskemu ljudstvu misel o potrebi slovenskega vseučilišča. Ako slovenski oče in slovenska mati vidita dannadan, da se jima vračajo sinovi iz vseučiliških mest izpremenjeni in odtujeni

PAPEŽ PIJ X.

Kip v novi vatikanski pinakoteki

ter versko nasprotni, potem ni čudno, da ljudstvo nima pravega zaupanja do zavoda, ki povzroča take izpremembe v vedenju in nazorih njegove mladine. Zato se ljudstvo tudi ni moglo trajno navdušiti za vseučilišče, ker se mu je hkrati pojavljala skrb, kaj bi bilo z njegovo bodočnostjo, če bi se v še večji meri odtujevala njegova mladina. Skrb in slutnja, da se za slovenskim vseučiliščem brzkone skrivajo svobodomiselni naklepi, sta vzbujala v ljudstvu nezaupanje do vseučilišča.

Iz nezaupanja pa ni mogoče stvoriti trajnega navdušenja. Kdo je torej kriv neuspehov? Gotovo največ tisti, ki so z mislijo o slovenskem vseučilišču spojili misel o svobodomiselnem slovenskem vseučilišču. Večina dijaštva in inteligence še vedno misli bolj na stolico svobodomiselne propagande, kot na stolico resnega znanstvenega raziskavanja.

In tu se marsikomu vsiljuje vprašanje, da-li res mora enmilijonski slovenski narod tako nujno in brezpogojno dobiti namesto strogo znanstvenega zavoda le agitatorišče za mednarodno in medlo svobodomiselstvo. Ali naj res podremo za seboj mostove in pričnemo s čisto novo kulturno stavbo moderne, v pojmih zmešane človečnosti? To vprašanje je dalekosežnega pomena. Gre se za to: ali da pretrgamo vse vezi s preteklostjo v kateri je do danes verska zavest dvigala in podpirala slovenski narod, in pričnemo z novo moderno laži-kulturo, ali pa da nadaljujemo pot v dosedanji kulturni smeri — s tradicijo. Glede tega načelnega vprašanja si morata biti na jasnem prej ko mogoče inteligenca in ljudstvo, ker je od ugodne rešitve zavisna bodočnost naroda in ž njo usoda slovenskega vseučilišča. Naj pomislijo resni duhovi, če mora slovenski narod res tako nujno v kulturni — boj.

* * *

Ne delamo posebne krivice liberalni inteligenci, če trdimo, da je največ ona zakrivila, da še danes nimamo slovenskega vseučilišča. Dolgo časa je imela političen vpliv, je imela v svojem krogu veliko večino akademično naobraženih mož. Kaj posebnega pa je ustvarila v letih od 1890.—1900., kaj do danes? Pri svoji premoči nad katoliško inteligenco, bi bila morala vsaj na znanstvenem polju položiti trden temelj. Šele danes premišluje, kaj je zamudila in kako popraviti pogoške. Ni preveč, če trdimo, da je tudi na znanstvenem polju pokazala katoliška inteligenca več resnosti in zmisla kot pa sorazmerno število liberalne inteligence. V delu za ljudsko prosveto pa je niti primerjati ne moremo s katoliško. Le prisiljena po uspehih katoliške renesanse se je spomnila, da mora delati za ljudstvo, da otme ljudstvo — „klerikalne“ povodnji.

Ako z mislijo slovenskega vseučilišča svobodomiselna inteligenca ni hotela in ni mogla priti do ljudskega srca, mora priti katoliška. Nji ni težka pot, niso neznani vzroki nezaupanja in malodušnosti slovenskega ljudstva. Če komu, je katoliški svetni in duhovski inteligenci lahka priprava na vseučilišče vsaj v eni smeri — z delom v izobraževalnih društvih.

Brez tradicije hoče slovenska svobodomiselna inteligenca ustvarjati našo narodno kulturo. V imenu moderne kulture se bore naši svobodomiselci za

slovensko vseučilišče, ker upajo na končno svojo zmago potom svobodomiselnega vseučilišča. Naj sanjajo o tem, naj delajo za to; kar ustvarijo resnično dobrega in trajnega, bo našlo sprejemljiva srca, drugo zaustavi delo proti katoliške inteligence v zvezi z ljudsko maso.

To je prava in zdrava pot našega kulturnega razvoja, da vsrkavamo vase vse resnično dobro in lepo v moderni kulturi in v zvezi s svojo tradicijo tvorimo nove kulturne vrednote. Domača tla morajo biti podlaga. Harmonija med tradicijo slovenskega naroda in moderno kulturo je mogoča, toda le v enem zmislu, ako ne izločimo verskega čuta, verske misli. Po tej poti gre dosedanji razvoj zadnjih dveh desetletij. To je plod „katoliške renesanse“ izza

najširši in najtrdnější temelj, če bo v ozkem stiku z ljudstvom. To pa je zopet le mogoče, da ljudstvo prav sistematično uvedemo v pojmovanje namena in pomena najvišjega kulturnega zavoda.

Mnogo smo že storili v tej smeri. Vse dosedanje delo na gospodarskem, prosvetnem in političnem polju je bilo posredno v službi priprave na vseučilišče. Čim bolj na globoko in široko zaseže splošna in strokovna naobrazba, tem zrelejša bo celota — narod — in tem bolj pripravljena na — vseučilišče. Zato pa treba ravno ljudsko izobraževalno delo vsestransko izpopolniti.

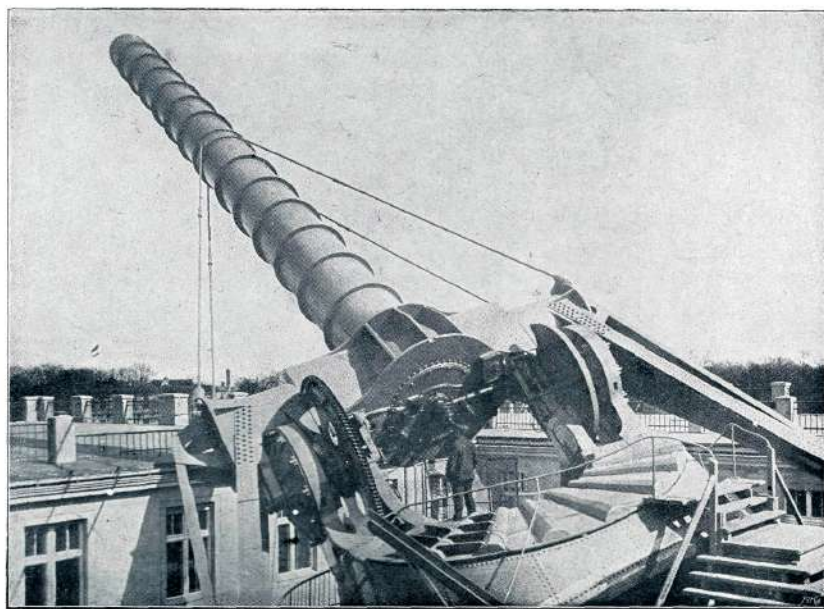
Razni pojavi na prosvetnem polju pričajo, da se naše prosvetno delo od dne dne izpopolnjuje in se bliža gotovi stopinji osovršenja. Več ali manj so ti pojavi združeni okrog najpomembnejše naše ljudsko-izobraževalne organizacije: Slovenske krščansko-socialne zveze. Njen razvoj je skoroda identičen s celotnim razvojem na našem prosvetnem polju zadnjih dveh desetletij.

* * *

Tu kratka slika kulturnega razvoja tekom zadnjih dveh desetletij.

Najprej se pojavi strogo versko-naobraževalna organizacija — Marijinih družeb. V mnogih krajih je dolgo edina organizacija, ki nadomešča v malem in v gotovi smeri — izobraževalno društvo. V nekaterih krajih se pojavita obe, Marijina družba in kat. izobraževalno društvo istočasno, ali

pa to kmalu sledi prvi. V glavnem pa lahko trdimo, da je začetkom ljudske probuje verska organizacija, versko naobraževanje po Marijinih družbah opravljalo sistematično kulturno delo med ljudstvom. Gospodarska in politična probuja nujno zahtevata intelektualne in npravne povzdige. To nalogo prevzamejo hitro razvijajoča se katoliška izobraževalna društva, ki se kmalu strnejo v tesni medsebojni zvezi v osrednje društvo, „Slov. kršč. soc. zvezo“. Radi notranjih potreb treba v izobraževalnih društvih pevskih in tamburaških, dekliških in mladeniških odsekov, dokler se ne porodi krepka nova organizacija — „Zveza telovadnih odsekov“ ali sedanji „Orel“. Gospodarski in socialni napredek vzbudita strokovno-izobraževalne organizacije, ki se v novejšem času vedno bolj množe: delavska strokovna društva, kmet-

VELIKANSKI DALJNOGLED NA ZVEZDARNI V TREPTOVU PRI BEROLINU

leta 1890. Njen plod pa je tudi, da se vrši razvoj primeroma hitro, včasih nepričakovano, a vendar redoma in stopnjema v vseh pojavih na političnem in nepolitičnem polju: znak organičnega razvoja. Politični, gospodarski in prosvetni uspehi so sad premišljenega, urejenega, organiziranega dela na najširšem temelju.

Kakor je to urejeno, premišljeno, vztrajno delo doneslo uspehov na političnem, gospodarskem, ljudsko-prosvetnem polju, pravtako bode doneslo tudi na literarnem in znanstvenem: to je zapisano v dosedanji logiki razvoja. Iz razvoja čitamo misel, da bo naše vseučiliško vprašanje prej ali slej rešeno le na slični način: na podlagi sistematičnega in vztrajnega dela dveh činiteljev: katoliške inteligence in ljudstva. Slovensko vseučiliško vprašanje bo le na ta način dobilo

ske zveze. Tem formalnim stopinjam odgovarja tudi vsebina: verska, splošna in strokovna naobrazba.

Zanimiv je tudi paralelni razvoj v načinu izobraževanja: Delu v cerkvi sledi delo izven cerkve, po društvih in na njihovih prireditvah zabavno-poučne vsebine. Potreba sili k večjim shodom v društvenem okviru in izven njega. Utrditi, okrepiti je treba obstoječe organizacije, navdušiti in vzgojiti ljudi za novo intenzivnejše delo z govori in pred-

MAŠNA OBLEKA S SLOVANSKIMI ORNAMENTI

vanji. Pouku in vzgoji je treba kmalu bolj stalne oblike in izobraževalni snovi več organične vezi. Poedina predavanja ne morejo zadostiti od dne do dne množičim se potrebam splošnega razvoja. Na poedinih krajih osnujejo nekajdnevne socialne tečaje, ki se kmalu udomačijo in razširijo na vse strani. Za (samo) probujo samostojnega razmišljanja so te priložnostne šole eno-, dvo-, trodnevne izborna naprava. To je utemeljeno v sistemu in organizaciji

tečajev samih, ki imajo to dobro stran, da se poslušavci v razgovoru s predavatelji do podrobnosti pouče o kočljivih vprašanih posamnih predmetov. A tudi ti tečaji le za silo ustrezajo nujnim potrebam vsestranskega napredka. Posamezne tečaje z bolj strokovno smerjo je treba nadomestiti z večmesečnimi višjimi šolami: združna šola, mlekarski tečaj, gospodinjska šola itd.

Drug za drugim se porajajo povsem novi socialno-kulturni organizmi, ki drug drugemu služijo v oporo in izpopolnitev. In tako opazamo v vsem dosedanjem razvoju posebno smer, ki stremi k vedno višjemu osovršenju organiziranega kulturnega dela. V socialnih in drugih tečajih vidimo dovolj jasno javljajočo se smer k splošnemu rednemu osrednjemu tečaju, ki naj bi opravljal višjo nalogo, kakor jo imajo poedini malodnevni priložnostni tečaji po raznih krajih širom slovenske domovine.

Splošen kulturni napredek množi duševne potrebe, večja zanimanje za višje kulturne smotre. Zato se bodo gotovo socialni tečaji v poedinih pokrajinah polagoma tako udomačili, da zadobe obliko nekaj tednov trajajoče višje ljudske šole, ki bodo imele ravno to nalogo, da bodo ljudstvu nekaka — mala ljudska vseučilišča. Kakor zahtevajo danes poedina društva, se v ozki medsebojni zvezi združujejo v nov višji organizem, v osrednje vseobsegajoče društvo, zvezo društev, da tem potem dobe dovolj medsebojne moralne in praktične opore, tudi dosedanji tečaji in drugi izobraževalni organizmi nujno potrebujejo osovršenja in opore v novi višji obliki ljudsko-izobraževalne organizacije — v slovenskem ljudskem vseučilišču.

V bistvu dosedanjega organičnega našega kulturnega razvoja je torej utemeljena nujnost najvišjega ljudsko-izobraževalnega organa.

* * *

O znanstvenem delu in njega organizaciji se pojavljajo v slednjem času lepe misli, snujejo ugajajoči načrti. Toda zdi se, da slone na pogrešeni teoriji. Ta teorija namreč ne vpoštevata dejstva, da se naše ljudstvo na podlagi strogo izvedene organizacije razvija že dokaj lepo vrsto let in da ima vsako delo pri nas le tedaj dovoljen uspeh, če se čimprej postavi na najširši temelj, ki ga tvori že obstoječa ljudska kulturna organizacija. Če je bila doslej demokratska osnova prevažen činitelj vsega našega razvoja, nastane vprašanje, da-li naj demokratično misel vpoštevamo tudi tedaj, ko hočemo osnovati — slovensko znanstveno organizacijo.

Na vsak način ni koristna teorija, ki sloni na taki predstavi, ki po tujem vzorcu deli narod v dva sestavna dela: v učene in neuke. V tej predstavi

tiče neplodne klice. Na vsak način za naše razmere ne velja danes nič več taka predstava: danes je umestna kvečemu le delitev v bolj in manj inteligentne. Prvi krog ne izključuje talentov med „nižjimi“, drugi ne nezmožnežev in omejenežev med „višjimi“ sloji.

Dve ideji se že dolgo borita za premoč v vplivu na slovensko ljudstvo. Ena hoče širiti kulturo od zgoraj dol, češ: od inteligence prihaja in mora priti rešitev. Ni-li tega mnenja tudi dr. Ilesič, ki pravi (v Slovanu 1909, str. 19.): „Ne gre nam tu predvsem za takozvano popularno znanost. Vprašanje o njej se da, kolikor pridejo tu v poštev vnanje težkoče, lažje rešiti in se že rešuje. V to svrhu služi n. pr. več Matičnih publikacij, popularno-znanstvena knjižnica, ki jo snuje „Šolska Matica“ v zvezi z „Društvom slov. profesorjev“, naše leposlovne smotre itd. Kar pa se tiče notranjih uvetov pravemu populariziranju znanosti, je reči, da se popularna znanost porodi naravno in lahko tam, kjer se bujno razvija njena mati, prava znanost!“ Naj veljajo končne besede za narode, ki so imeli svoja vseučilišča davno poprej, preden se je pojavila misel o populariziranju znanstva: za naš narod to ne velja. Tam se res širi poljudna prosveta od vseučiliških središč med širše sloje, pri nas pa bo vseučilišče samo produkt dolgotrajnega organskega razvoja, krona dotedanjemu kulturnemu napredku, ko se nam uresniči dolgo gojena misel — o znanstveni organizaciji. Čiste znanosti tako dolgo ne bomo mogli gojiti, dokler ne bodo izpolnjeni pogoji za tako delo. Bolj kot strogo znanstvenega organiziranega dela nam je treba zdaj dobro organiziranega poljudno-prosvetnega dela. Misel torej, da nam je treba najprej strogo znanstvene organizacije in potem šele poljudno-znanstvene, se ne zdi prava. Aristokratsko-individualistična je, ker ima svoj izvor v oni zmotni predstavi, da se tudi pri nas moramo razvijati tako, kot se je vršil kulturni napredek n. pr. pri Nemcih. Ni treba, da bi razvoj šel povsod isto ali slično pot: ravno naš kaže, da je mogoča druga, ne aristokratska smer od spodaj navzgor.

Druga misel deluje torej v docela drugi smeri, hoteč, da bodi vse kulturno delo zgrajeno v najožjem stiku z ljudstvom. Najprej ljudstvo gmotno, umsko in nravno dvigniti in tako pripraviti trdna tla bodočim kulturnim našim stavbam: to hoče druga misel. Ko pripravimo tla, potem mora priti tudi trenotek, ko naj inteligenca pokaže, koliko je zmožna ustvarjati na — strogo znanstvenem polju in če prav pojmuje našo narodno kulturo. Rešitev pride iz inteligence, to je v zmislu aristokratske, rešitev pride iz ljudstva s pomočjo inteligence: to je druga ideja, ki se nam kaže v kulturnem našem stremljenju. Boj

obeh zasledujemo v vsem dosedanem razvoju in čudno bi bilo, ko bi se ne pojavil tudi glede znanstvenega dela in njegove organizacije. Ako pa je doslej zmagovala druga in bila vsestransko plodovita, čemu ne bi upali plodov in blagoslova tudi glede vprašanja, kako najbolje urediti naše znanstveno delo? Če inteligenca le hoče, je možna v doglednem času najpovoljnější rešitev: pot gre v smeri, ki jo hodi velika večina slovenskega naroda že drugo desetletje... Slovenskemu ljudskemu vseučilišču pa je prisojena naloga, da premosti nasprotje med inteligenco in ljudstvom, da posreduje med tradicijo in moderno kulturo, poljudnim znanstvom in pravo strogo vedo. Trdimo, da smo začasno veliko bolj potrebni poljudno-znanstvenega središča kot — pravega vseučilišča. Imamo-li prav?

* * *

Preden posežemo v podrobnosti, treba nasplošno pojasniti odnos med pravim vseučiliščem in ljudskim vseučiliščem. Dolžni smo to že zaradi prejšnje trditve, da je slovensko ljudsko vseučilišče začasno večja kulturna potreba kot pravo vseučilišče.

Dvojen namen ima vseučilišče. Prvi in glavni je idealnega, drugi bolj praktičnega značaja. Prvi obstaja v tem, da razboriti duhovi raziskujejo in rešujejo razne probleme, kakor zahteva posebna znanstvena metoda. Drugi pa je obseden v vzgoji strokovno naobraženih, za razne stanove uporabljivih moči. — In smoter ljudskega vseučilišča? Je tudi idealno-praktičnega značaja, a v povsem drugačnem zmislu. Ljudsko vseučilišče hoče razširiti pridobitve znanstva med najširše ljudske kroge; približati hoče vedo ljudstvu in v njem vzbuditi hrepenenje po višjem, dvigniti njegovo splošno naobrazbo, vzgojiti ga za samostojno mišljenje in odločitev.

V ljudskem vseučilišču je utelešena misel, da za družbo prevelika razlika v posesti duševnega kapitala istotako ne more roditi zdravih družabnih razmer, kakor jih ne more prevelika razlika v posesti stvarnega kapitala. Izravnati nasprotja, zlititi jih v harmonično razvito celoto: to je misel obeh modernih socialnih pojavov, gospodarske samoobrambe in samopomoči v obliki združevanja v nove socialne organizme ter stremljenja ljudskih vseučilišč. Razlika je le ta, da se na gospodarskem polju slabejši združujejo proti močnejšim, da prihaja torej gibalna sila od spodaj navzgor, dočim prihaja iniciativa na duševnem polju večinoma od zgoraj — od duševnega kapitala. Ljudsko vseučilišče je torej posrednik med duševnim kapitalom na eni in duševnim proletariatom na drugi strani. V bistvu ljudskih vseučilišč raditega ne more biti namena, da bi obravnavalo problematične snovi, da bi motrilo kritično naspro-

tujoče si hipoteze; v njegovem bistvu je: dati lačnemu ljudstvu dovolj odbrane, tečne duševne hrane. Vsled tega mora biti metoda pouka in vzgoje v marsičem drugačna kot na vseučilišču. Dočim je na pravem vseučilišču težišče v idealni smeri, je na ljudskem v realno-praktični.

* * *

Kakšen namen ima ali bode imelo slovensko vseučilišče? Kakšen slovensko ljudsko vseučilišče? Obe ti novi napravi morata biti gotovo v medsebojni službi, kar sledi iz njunih splošnih namenov. Namen in pomen obeh mora biti v nujni notranji zvezi z namenom in pomenom slovenskega naroda. Pomen slovenskega naroda pa se da določiti posebnostno: 1. po legi ozemlja, 2. po ljudskem značaju, 3. po kulturnem razvoju in kulturni stopinji, 4. po odnosu do države in politični zrelosti ter 5. po kulturni njevovi nalogi.

Kakor ima in mora imeti vsak poedinec v družbi posebno nalogo in je zaradi nje za družbo gotove vrednosti in posebnega pomena, tako mora imeti in ima tudi vsak socialni organizem svoj namen in svoj pomen ravno radi organskega značaja človeške družbe. I narodi so osebnosti, seveda višje vrste. Tudi narodi imajo svoj namen in pomen. Čemu bi ga ne imel slovenski narod, čemu bi naj bil večer planet med drugimi narodi? Ali naj bo le večer trpin, nad katerim poizkušajo svojo silo in jezo večji, silnejši?

Če ima vsak narod svoj namen in v družbi svoj pomen, potem ga ima večji večjega, manjši manjšega, lahko pa tudi večjega kot bi mu ga morda kdo prisojal radi števila. So stvari, ki jih tudi matematika kot najbolj zanesljiva veda ne bo nikdar spravila v formule, jim določila rezultatov in vrednosti. Kjer pričinja duševna sfera, odpovedo računi. Duševni svet ima lastne zakone in lastna, često nepojmljiva pota . . . Zato število ljudi lahko veliko pomeni, lahko pa tudi malo ali celo nič tam, kjer se ravno prične duševna sila.

V kulturnem poslanstvu je obsežen pomen naroda. Od velikosti kulturnega poslanstva je pa v prvi vrsti zavisen pomen narodnih kulturnih naprav.

Nedvomno ima slovenski narod veliko kulturno poslanstvo na slovanskem jugu. Obseženo je v posredovanju med zapadno romansko-germansko ter vzhodno slovansko-bizantinsko kulturo. Po slovenskem narodu mora sčasoma priti med južne brate čim največ zmisla za sistematično premišljeno in vztrajno kulturno delo na najširši ljudski podlagi. Če izvrši samo to, da zanese med Hrvate in Srbe strogo delavnega duha po gotovem vsestransko premišljenem načrtu, zlasti na gospodarsko-zadružnem

polju, bo izpolnil več kot polovico svoje kulturne naloge na slovanskem jugu,

To nalogo že vrši, še bolj pa jo bo, čim se visoko dvigne naš napredek na vseh poljih. Od ugleda našega dela in naših uspehov je vse odvisno. Ako bo naš lastni kulturni napredek tak, da bo z neodoljivo silo moral vplivati na razvoj bratov sosedov, bo v rokah slovenskega naroda duševno vodstvo Jugoslovanov. Kulturno poslanstvo slovenskega naroda je torej le vzgojnega značaja in odvisno od njegove duševne premoči.

Pomen slovenskega vseučilišča je potemtakem v njegovem namenu, da postane najprej vzgojno središče slovenskega naroda, potem pa tudi posredno Jugoslovanov. Kot krona našega kulturnega razvoja in stremljenja mora bodoče slovensko vseučilišče postati ponos vsakega Slovenca. Postane pa le, če bo v polni meri vršilo svoje neposredno in posredno poslanstvo. Da bo moglo vršiti oboje, mu je treba pripraviti najugodnejša tla. Brez najtesnejše zveze z dosedanjim našim narodnim razvojem, brez zveze z narodno tradicijo si tega ne moremo misliti. Slovensko vseučilišče bo moglo res vršiti svoje dvojno poslanstvo le kot pravo in pristno narodno duševno središče. Vse duševne zmožnosti in vrline slovenskega naroda naj se v njem strnejo kot v duševnem žarišču, naj se po njem dvignejo do še višjih potenc. Slovensko vseučilišče mora biti pristen (narodni) izraz preteklosti in sedanjosti slovenskega ljudstva. V tem je obsežen narodni značaj slovenskega vseučilišča.

Z vsemi temi mislimi pa je v najožji zvezi misel slovenskega ljudskega vseučilišča. V čem je torej njegov pomen? Najprej seveda v njegovem neposrednem namenu kot ljudskem vzgojevališču. Ustreči mora višjim potrebam vseh slojev. V njem se mora osovršiti vse izobraževalno delo. Mora pa biti radi svojskega našega kulturnega razvoja tudi pripravljavna šola za pravo vseučilišče.

Brez občinstva, zanimajočega se za vse pojave na duševnem polju, zlasti pa brez podpirajočega — posredno, ali neposredno — znanstvo ne more bujno prospevati. To naši znanstveni pisatelji danes dovolj občutijo. Zato je treba zanesti med najširše inteligentne kroge našega ljudstva razumevanje znanstvenega dela, treba vzbuditi zanimanje za višje duševne potrebe. Kadar bo občinstvo znalo ceniti znanstveno delo, bo znalo tudi dovoljno vpoštevati stremljenje in delo znanstvenikov in znanstvene organizacije v katerikolisibodi obliki, bo znalo ceniti tudi pomen najvišjega našega znanstvenega zavoda — pravega vseučilišča. Pridobiti in vzgojiti znanstvenim smotrom dostopne ljudske kroge ter tako ostvariti en predpogoj bodočega pravega slo-

venskega vseučilišča: v tem je prvi posredni namen slovenskega ljudskega vseučilišča. Drugi pa je obseden v tem, da z organiziranim poljudno-znanstvenim delom vzbudi med naobraženimi inteligenti agilno silo, da pomnoži njih tvornost, njih iniciativo v raziskavanju stvarine, ki je nujno potrebna za namen ljudskega vseučilišča. Več ali manj ima vse naše znanstvo napol znanstven značaj ravno radi naših splošnih potreb, ker hoče med širše kroge kakor je oni strokovnjakov iste stroke. Manjka mu le temelja za nadaljnji razvoj: dobi ga ravno v ljudskem vseučilišču.

* * *

Dolgoleten problem je že naše vseučiliško vprašanje. Če bomo pričakovali pomoči in skorajšnje rešitve od vlade, znabiti čakamo celo desetletje ali celo več. A v našem razvoju pomeni doba desetih let neprimerno več kot pri drugih narodih. To spričuje najnovejša naša kulturna zgodovina. Ne kaže drugega, kakor da se lotimo svoje navadne poti: pomagati si moramo najprej sami in tako izsiliti si vseučilišče.

Skušnja zadnjih let uči, da se je naša gospodarsko-teoretična literatura izpopolnjevala le v najtesnejši zvezi z nujnimi ljudskimi potrebami. Zato sklepamo, da se dvigne in razživi tudi naša znanstvena literatura in vse, kar je ž njo v zvezi, le v najožjem stiku z realnimi ljudskimi potrebami. Pričeti moramo stopnjema naslanjaje se na praktične potrebe in od tu prodirati vedno više in više, dokler se ne porodi strogo znanstvena organizacija kot nujen plod kulturnega napredka. Ta pot je popolnoma v duhu najnovejšega našega narodnega razvoja na demokratični ljudski podlagi. Vse, kar imamo, smo si morali po dolgem boju priboriti. In zato si moramo tudi vseučilišče, znanstvo in znanstveno organizacijo sami ustvariti. Pričeti moramo v smeri od spodaj navzgor, ker je v našem razvoju utemeljena misel, da iz malega raste veliko, iz nepopolnega popolnejše, iz samouštva strokovno znanstvo in znanstvo sploh.

Če je našemu kulturnemu razvoju to svojsko, da se organično razvija in izpopolnjuje v smeri od spodaj navzgor, potem nam ne kaže drugega, kakor da sledimo tisti smeri, ki nam jo riše narava sama, povsod in vselej, kadar hočemo ustvariti nove višje kulturne potence. Na podlagi sedanjih izobraževalnih uspehov moramo ustvariti organičen prehod k vseučilišču. Ta organični prehod pa tiči ravno v bistvu — slovenskega ljudskega vseučilišča.

Raditega nam ni nikakor po godu tista aristokratska teorija, da je rešitev našega kulturnega problema vobče, znanstvenega dela in znanstvene organizacije posebej, mogoča le v smeri od zgoraj doli: da nam je najprej nujno treba znanstvene organizacije in strogo znanstvene literature in šele potem poljudno-znanstvene literature in organizacije. Če je tako pri drugih narodih, pri nas gotovo ni v duhu našega narodnega razvoja. Pri velikih narodih je mogoča selekcija nekaternikov, mogoč strogo znanstveni separatizem; da bi bilo to v korist našega poldrugimilijonskega naroda, je zelo dvomljivo ne glede na to, če bi bilo tudi potrebno in umestno. Vse naše kulturne naprave morajo biti v službi celote, morajo temeljiti na koristi splošnosti, če hočemo imeti, ohraniti in oplemeniti svojo — narodno osebnost in posebnost. Raditega mora slovensko znanstvo vedno služiti celoti ali vsaj hoditi po poti, da vsestransko koristi ugledu, pomenu in namenu slovenskega naroda. Današnje naše potrebe pa so take, da neprimerno bolj rabimo take nove kulturne organizacije, ki bo v službi nujnim splošnim potrebam ljudstva. S tem pa nikakor nočemo zanikavati nujnosti pravega vseučilišča, zagovarjamo le nujnost slovenskega ljudskega vseučilišča ravno zaradi tega, ker pravo vseučilišče tako zelo cenimo. Če nam vlada da tekom enega ali dveh let vseučilišče temboljše: istočasno bo rešenih dvoje vprašanj, dvoje vseučiliških vprašanj slovenskega naroda.

Zato bodi naša skupna misel: pojdemo v smeri dosedanjega razvoja, utrjujmo pridobljene pozicije, pripravljajmo temelj novim, kakor je ravno nujno treba. Slovensko ljudsko vseučilišče bodi naša prva kulturna trdnjava tik nje pa se dvigni kmalu nova še lepša in trdnjša — pravo vseučilišče.

Ako z delom v zmyslu slovenskega ljudskega vseučilišča dosežemo obilo uspehov, ako obistinimo vse, kar je zaseženega v njegovem namenu, potem smo lahko uverjeni, da bomo tudi nasprotnikom našega samostojnega kulturnega razvoja s ponosom in samozavestjo pokazali na svoje lastno delo, na svojo novo kulturno zgradbo. In prisiliti moramo svoje nasprotnike, da bodo obmolknili s klevetami in svojimi neokusnimi uveti proti zrelosti in sposobnosti našega naroda za najvišje kulturno delo na — vseučilišču. S taktične strani napram vladi bi bilo gotovo lažje stališče, ko bi morala podpirati stremljenje ljudskega vseučilišča in posebno tudi naše znanstveno delo.

(Konec.)

IZ PARKA „VILLA BORGHESE“ V RIMU

Na poti do vseučilišča.

Spisal Josip Puntar.

(Konec.)

Iz dosedanjega razpravljanja bi posneli dve osnovni misli slovenskega ljudskega vseučilišča: da je njegova svrha v populariziranju vednostnih pridobitev s posebnim ozirom na naše svojske razmere ter v tem, da postane priprava na vseučilišče in izhodišče organiziranega znanstvenega raziskovanja. Radi teh dveh osnovnih misli pa sledi, da se mora dvojni nalogi slovenskega ljudskega vseučilišča prilagoditi tudi učna snov, učna metoda in celotna formalna organizacija ljudskega vseučilišča.

Čim bolj se bliža učna snov realnim potrebam, čim bolj vpoštevata posebnost kulturnega razvoja in čim bolj ustrežeta duševnim višjim potrebam ljudskih slojev, tem bolj narašča splošno zanimanje za vse, kar je v namenu — ljudskega vseučilišča.

In koliko je snovi, ki jo je treba pojasniti ravno zdaj, ko je ljudstvo vsestransko probujeno! Kakor na vseučilišču bi morala biti učna tvarina porazdeljena na posamne oddelke in skupine: to pa radi reda in pregleda. Tudi v tvarini mora biti izražena skupna misel, mora biti organično zvezana. Vprašanje mora pojasnjevati vprašanje, da se izpolnijo vse vrzeli. Snov mora dajati hrane razumu, krepiti nrvnost in voljo, vzbujati zmisel za lepo. Pospešitev umskega razvoja, utrditev in oplemenitev značaja: to bodi

idealna smer slovenskega vseučilišča, zato pa mora biti tudi snov temu namenu posvečena. Javno naše življenje potrebuje dobrih govornikov in predavateljev, rabi izbornih organizatorjev in voditeljev. Zato je treba tudi s te strani skrbeti za primerno snov.

Pregledna slika snovi za slovensko ljudsko vseučilišče bi bila v glavnem gotovo ta:

Verstvo:

apologija krščanstva,
cerkvena zgodovina (v zvezi s kulturno zgodovino),
bistvo vere sploh, katoliške posebej.

Modroslovje:

zgodovina modroslovja,
etična vprašanja,
dušeslovna vprašanja,
metafizična vprašanja.

Vzgojeslovje:

pregled in bistvo vzgojeslovnih teorij,
krščanska in moderna vzgoja,
vzgoja mladine.

Jezikoslovje:

razvoj slovenskega jezika,
razvoj slovenskega slovstva (vobče in posamnih oddelkov: epike, lirike, dramatike, proze: narodna poezija),

pregled slovanskega slovstva s posebnim ozirom na Jugoslovane, slovanske starožitnosti.

Zgodovina in zemljepis:

slovenska politična zgodovina,
slovenska kulturna zgodovina,
zemljepis slovenskih in jugoslovanskih dežel.

Pravoslovje:

bistvo prava in pravna zgodovina,
državoslovje in politika,
državno pravo in zakonodaja,
državna ustava,
državna, deželna in občinska uprava ter deželna in narodna avtonomija,
narodno-gospodarska vprašanja (kapital, delo, obrt, zadruga itd.),
sociologija: temelji družbe, organizacija, stanovsko vprašanje, socialne teorije itd.,¹
pravno modroslovje.

Antropologija:

izvor človeka,
prakultura,
narodopisje in narodoslovje.

Naravoslovne vede:

geologija,
živalstvo in razvojna teorija, fizika, mehanika,
kemija, elektrotehnika,
zvezdoslovje.

Zdravoslovje:

higijena,
bolniška postrežba in pomoč v nezgodah,
alkohol, nikotin, kafein,
hrana in hranila,
nalezljive bolezni,
odgoja dojenčkov.

Estetika:

splošna zgodovina umetnosti, posebej: upodabljal-
jočih in glasbe (koralni tečaj!),
izobrazba društvenih pevovodij, narodna pesem,
dramatika: bistvo, namen, pomen in tehnika,
razvoj te umetnosti drugod: pri Grkih in Rimljanih,

Italijanih in Francozih, Angležih in Nemcih,
Skandinavcih in severnih Slovanih. Naša dra-
matična umetnost.

Govorništvo:

pomen govorniške spretnosti,
govorniška teoretična in praktična naobrazba.

Časništvo:

splošen pregled časniškega razvoja,
razvoj slovenskega in jugoslovanskega časopisja,
vzgojni pomen časopisja.

Ljudska izobrazba:

ljudske knjižnice: namen, pomen, uprava,
razvoj, namen in pomen naše društvene organi-
zacije,
društvena uprava,
društveno življenje in delo,
gojitev telovadbe,
ženska naobrazba,
ženska v poganski in krščanski dobi,
kulturni pomen ženske,
smotri naše ženske vzgoje.

Vse snovi ne bi kazalo obravnavati tekom enega tečaja. Je tudi skoraj nemogoče. Zato bi bilo treba tvarino porazdeliti na več tečajev, a tako, da bi bila med njimi kolikortoliko ohranjena notranja vez. Tudi bi za vsak predmet težko dobili strokovnjaka in bi zato moral en predavatelj prevzeti več predmetov ter jih združiti v harmonično celoto.

* * *

Vprašanje o predavateljih ne bi delalo posebnih zaprek, posebno ne, če bi dobivali primerno odškodnino. Sedanji izkušeni možje bi gotovo radi stopili v službo ljudskega vseučilišča: Ni jih tako malo, le poiskati in pridobiti jih je treba. Brezdvomno bi radi sodelovali zlasti tisti, ki bi se pripravljali za docenturo na slovenskem vseučilišču. Pomagati bi si pa morali vsaj pričetkoma z dobrimi samouškimi močmi, ki bi jih sčasoma nadomestili s strokovnjaki. Drugod so v službi ljudskih vseučilišč tudi akademiki. Čemu bi jih ne privzeli i pri nas? Pridelati bi jih bilo večji roki predavatelja, da bi mu bili kot asistentje vedno na razpolago. S tem bi le vzgajali dober predavateljski naraščaj ljudskemu vseučilišču.

Kaj pa slušatelji? Precejšen del bi gotovo tvorili dijaki visokošolci in abiturienti. Zlasti slednjim je nujno treba vpeljave v razna vprašanja, ki so jim bila tekom šolskih let nepristopna, ali le površno pojasnjena. Kako neprijetno je dijaku, ko si mora na vseučilišču s trudom in zamudo časa pridobiti vpogleda v življenjsko važna vprašanja! Hud je skok ravno za slovenskega dijaka. Slovensko katoliško dijaštvo si zato že nekaj let pomaga s socialno-

¹ Socialni tečaj Slov. kršč. soc. zveze v Ljubljani je imel letošnjo zimo sledečo tvarino: Sestava človeške družbe z ozirom na različne stanove. Razvoj kapitalizma v zvezi z razvojem velike industrije. Postanek in bistvo socialnega vprašanja. Osnovna načela marksizma. Notranje hibe marksizma. Občinski socializem in socialne naloge občin. Stanovanjsko vprašanje. Delavska higijena. Kapitalizem in krščanstvo. Anarhizem in revolucionarni socializem. Materializem in socialna demokracija. Delavstvo v Ameriki in na Angleškem ter socializem. Razvoj socialne demokracije v Nemčiji in Avstriji. Strokovna društva. Štrajk. Delodajavec in delavec. Delavec kot konsument. Industrialno delavstvo in kmetiški stan. V tem zmislu bi kazalo iti tudi vbodoče na ljudskem vseučilišču.

filozofičnim tečajem v počitnicah na prelepem gorenskem Št. Joštu. Naraščajoče število priča, da prodira med dijaštvo zmisel za socialno in filozofično naobrazbo. Tudi med drugovrstnimi dijaki narašča zanimanje za ista vprašanja. Čudili bi se, če ne bi bilo častnega števila te vrste slušateljev, zlasti radi dejstva, da hrepeni vsak dijak po tem, da čuje najrazličnejše predmete v materinščini in v zmislu našega narodnega stališča. Tudi drugo slovensko dijaštvo bo rado prihajalo, da preštudira naš kulturni razvoj, ki nudi toliko zanimivih novosti. Saj smo v marsičem pred drugimi Slovani, vsaj kar se tiče lastne samotvorne sile. Zbliževanje med slovanskim dijaštvom je komaj v prvih početkih, zlasti velja to za slovensko

FR. ROPRET (RADOVLJICA)
PRESVETO SRCE JEZUSOVO

in hrvaško dijaštvo. Dozdaj je bil le slovenski dijak gost med drugimi slovanskimi narodi in se učil njihovih pridobitev; ne bo dolgo, ko bodo naše kulturne naprave privabile tudi mnogo čeških, poljskih, hrvaških, upamo, da tudi srbskih in bolgarskih in ruskih ne bomo pogrešali. Kolikor poznamo hrvaško dijaštvo, vemo, da ga zelo zanima naš napredek posebno radi dejstva, da se je pričela i med njim ločitev po kulturnem programu, kakor se je pri nas vršila tekem zadnjih petnajstih let. Vsaj resnejše in delavnejše dijake bo vodila k nam želja, da prouče našo gospodarsko in izobraževalno organizacijo in da presade izkušnje svojčas na domača tla.

Redni slušatelji bi bili posebno tisti talenti vseh slojev, ki bi si hoteli razširiti duševno obzorje in poglobiti svoje znanje, a jim to radi stanovskih opravil

ni mogoče iz lastne moči ali ker nimajo dovolj prilike. Ne dvomimo, da ne bi slovensko učiteljstvo z največjim veseljem pozdravilo slovenskega ljudskega vseučilišča. Saj bi mu dajalo priliko, da izpopolni svojo naobrazbo. Vsakomu je treba stika z modernim napredkom, da ne zaostane daleč za preprostimi inteligentnimi mladeniči in možmi, ki jih je organizatorično gospodarsko delo visoko naobrazilo. Ali ne bodo dobro došla učiteljstvu predavanja ravno iz slovenske kulturne in slovstvene zgodovine, pedagogike itd.? Pa razni meščanski krogi: težko, da bi bili popolnoma nebrižni za vprašanja, za katere se briga danes zadnji socialistični delavec! Ne bi bilo častno za inteligentne mestne sloje, če bi jih delavstvo nadkrililo po številu in v zanimanju. Tudi inteligentnim delavcem mora biti dostopno ljudsko vseučilišče, torej tudi slovensko. Posebno delavski voditelji potrebujejo temeljitega vpogleda v vprašanja, ki so znamenitega pomena v sedanji družabni razredbi in postanejo še bolj. Saj razmere delavca še veliko bolj silijo kot kogarkoli, da razmišlja o vzrokih današnjih družabnih razmer, o socialnem vprašanju, o usodi svojega stanu, o načinu in o sredstvih za pravično izravnano med producentom in konsumentom, med kapitalom in proletariatom.

Izključen ne sme biti razborit kmečki mož in mladenič, saj je bil doslej steber vse naše kulturne evolucije ravno kmečki stan. Krivica bi bila neprimerna in velik naroden greh, ker je le slovenski kmet dovajal sveže nove krvi vsem stanovom. Velika večina slovenskega dijaštva je še danes neposredno iz kmečkih hiš. Slovensko kmečko ljudstvo ima obilo duševnih zakladov, ki jih je treba le dvigniti, opiliti in postaviti v službo celote. Vsa obširna in raznovrstna organizacija rabi razboritih in naobraženih voditeljev, neutrudljivih delavcev. Vzgojiti jih je treba, izpopolniti jim naobraženost, ki so si jo pridobili v svojih vaških kulturnih vzgojevališčih — v izobraževalnih in drugih društvih. Vsako društvo, ki mu je lasten društven prosep in napredek okolice resna stvar, bo najposobnejšim svojim članom rado pripomoglo do nadaljnje višje naobrazbe na ljudskem vseučilišču. To se godi že zdaj in se bo gotovo še v večji meri, če dobimo — ljudsko vseučilišče. V to svrhu naj že zdaj mislijo društva na posebne ustanove, ki jih bodo naklonila razboritim svojim članom — slušateljem ljudskega vseučilišča. Temu zgledu naj bi sledile občine, ki imajo le korist od vsestranskega napredka v svojem področju. In končno mora biti tudi dežela v prvi vrsti dobrotnikov s tem, da ustanovi posebne ustanove za revne slušatelje.

Glede starosti slušateljev ne kaže določati meje navzgor, navzdol pa bi bila še najumestnejša starost šestnajstih let. Sicer pa naj o tem določa svoječasni

pripravljavni odbor. Toliko je gotovo, da mora biti ljudsko vseučilišče dostopno vsem brez razlike stanu, predizobrazbe in spola. Čemu ne bi bil prost dostop tudi ženskam, če je že zdaj prost k vsem javnim predavanjem? Ali naj zapremo ženski pot do večje, širše in globlje naobrazbe in s tem le povečamo nasprotje med duševno razvitostjo moža in žene? Tudi naobraženost ženske mora biti v soglasju s splošnim kulturnim razvojem. V tem oziru smo marsikaj zanemarili. Sicer pa žensko organizatorično delo prav tako potrebuje razboritih, naobraženih voditeljic kot moško. Ravno ljudsko vseučilišče naj odpre ženski, ženi in dekletu, več vpogleda v življenjska vprašanja, da spozna, kako velik in odgovoren delež ima pri narodni vzgoji, na kulturnem polju. Raditega bi se morali predavatelji še posebej ozirati na slušateljce ter tvarino i zanje prikrojiti, ako že predmet sam ne bi bil vzet iz ženskega vprašanja ali ženi bližnjega kroga.

Na podlagi novejših statistike o napredku vseučiliških tečajev v Nemčiji, ki kažejo množično se število slušateljev in slušateljic, sklepamo, da bi se gotovo godilo isto tudi pri nas, kakor hitro bi se ljudsko vseučilišče udomačilo. Zanimivo vest je prinesel „Slovenec“ (6. marca l. l.) o poljskem ljudskem vseučilišču v Chicagu. Pravi, da so Poljaki tam ustanovili ljudsko vseučilišče kot „zaseben nepristranski znanstven zavod, goječ znanstvo na podlagi znanstvenih načel“. Docenti nimajo nobene nagrade. Predavanja so dvojne vrste: 1. nedeljska od 3.—5. ure popoldne; 2. sistematična po štirikrat na teden od 8.—9. ure zvečer. Nedeljskih slušateljev je do 3000, tedenskih do 1000, poslušalk samo 400. Tudi dunajski „Volksheim“ (soc. dem. ljudsko vseučilišče)¹ napreduje. Prostorji ne zadoščajo več, tako da prizidujejo nov del poslopja.

Sodeč po naših razmerah bi bilo v začetku vsaj 200 rednih slušateljev, število pa bi se povečalo od leta do leta.² Nekoliko statističnih podatkov nam nudi poročilo letnega občnega zbora Slov. kršč. soc. zveze v Ljubljani za l. 1908/09. Socialni tečaj ljubljanske „Zveze“ je imel vsako tedensko uro okrog 30—35 slušateljev obojega spola raznih stanov največ delavstva; jezikovni tečaj (ruščina, poljščina, italijanščina — dva oddelka = 4 ted. ure — ter angleščina) 20 do 30; pevski do 30; knjigovodski nad 30 (število se veča!) dramatična šola (20 dam in 30 gospodov) 20; stenografski tečaj v prvem oddelku 45, v drugem 15. Poročilo trdi, da bi število precej poskočilo, ko bi bilo na razpolago dovolj primerne prostora. Že

¹ Prim. E. Jarc: Vseuč. ekst. in ljudsko vseučilišče. Kat. Obz. 1906.

² Socialni kurz za inteligenco in voditelje društev od 13.—15. aprila je bil letos jako številno obiskan.

iz tega lahko zaključujemo, da se slovenskemu ljudskemu vseučilišču obeta dokajšnje število rednih slušateljev.

* * *

Dotaknili smo se mimogrede že vprašanja o načinu pouka, a treba še nekaj pripomb.

Poljudno predavanje mora vpoštovati različno izobrazbo in različne duševne zmožnosti poslušavcev. Zato ni posebno lahka stvar ta ali oni predmet tako obrazložiti, da ga vsak vsestransko pojmuje. Ako večina le najbistveneje dele doume, je glavni namen predavanja že dosežen. Za podrobnosti mora skrbeti prosti razgovor ali debata, ki zbliža duševno razdaljo med slušateljem in predavateljem. Zato mora biti za vprašanja in pojasnila vedno dovolj časa na razpolago. Že v snov samo mora biti položena skrivna sila, ki tira poslušalce k samostojnemu razmišljanju in k želji po pojasnilu. Neprimerno večjo vrednost ima gotovo predavanje, ki v zvezi z živahno debato budi samostojnost duha in sili k — nastopu. Tu tiči mnogo vzgojnega pomena za obe strani: predavatelja in slušatelja. Sčasoma se pojavi gotovo potreba, da se debata razširi in prenese v za ta namen zasnovane oddelke — seminarje.

Mogoče najvažnejše, pa tudi najtežje je vprašanje, s katerega vidika bi bilo obravnavati poedine predmete, v katerem duhu naj bi se vršila predavanja.

V tem bomo gotovo vsi edini, da treba vsa vprašanja motriti z našega narodnega stališča in pa z ozirom na činitele, s katerimi je bila in bo usoda slovenskega naroda najtesneje združena. Ti činitelji pa so sebosno: germansko-romanska kultura, stik s slovanskimi brati (posebno Čehi in Hrvati) ter odnos do avstrijske državne celote. Tako bi sproti pri slehernem predmetu pojasnjevali troje idej: splošno kulturno, narodno v ožjem in širšem pomenu ter državno-socialno-politično. Vsi čutimo, kako nas mori dosedanja vzgoja, ki ji je bil Berlin svetovno kulturno središče. Če bi motrili vsa vprašanja najprej s svojega narodnega opazovališča, potem šele s splošno kulturnega ter državno-socialno-političnega, bi nastal v našem mišljenju obratni tok v naravni smeri proti slovanskemu jugu.

* * *

V tehničnem pogledu se ljudsko vseučilišče dotika vprašanj o času, kraju, o denarnih sredstvih, o učnih pripomočkih in o vodstvu.

Časovno so mogoči trije oddelki. Poletni bi trajal v avgustu in septembru in bi obsegal približno 7 tednov; zimski v decembru in januarju s približno 5 tedni; pomladni v marcu in aprilu s 6 tedni. Skupaj bi

šteli ti trije roki okrog 18 tednov ali dobre štiri mesece. Gotovo dovolj časa za obširno in temeljito razpravljanje o poedinem predmetu. Prvi rok bi bil mogoče umesten in pripraven za splošen pregled posameznih vprašanj, dočim bi druga dva nadaljevala s podrobno razpravo. Na vsak način pa bi bilo nujno, da bi tvorili vsi trije roki ali tečaji organsko zvezano celoto: vez bi bila posebna praktična misel. Prvi rok bi bil posebno pripraven za inteligentnejše kroge: učiteljstvo, dijaštvo in one, ki jim je mogoče dobiti ta čas dopust. Seveda tudi drugi slušatelji ne bi bili izključeni. Sicer pa bo izkušnja pokazala, kaj in kako tudi v tem pogledu. Brez poizkusov pač nikjer ne gre.

Z ozirom na stalne redne slušatelje bi moral biti pouk porazdeljen na ves dan ali vsaj na popoldan in večer (v avgustu seve vročini primeren red!) Večerna predavanja bi bila namenjena rednim in izrednim slušateljem, ki bi jim bilo le ta čas možno pohajati k predavanjem. Mogoče pa bi kazalo uvesti le večerni skupni pouk, dočim bi na dnevni čas odpadli: zasebni študij, izleti, eksperimenti i. t. d. Nedeljska popoldanska predavanja pa bi bila prirejena za najširše ljudske sloje po vzorcu velikih letošnjih predavanj S. K. S. Z. v veliki dvorani ljubljanskega „Uniona“.

Slovensko vseučilišče in slovensko ljudsko vseučilišče spadata le v Ljubljano, naše kulturno središče, ker je le tu največ pogojev za prosopeh višjih kulturnih naprav. Težave bi bile začetkoma z učnimi prostori, a tako velike nikakor ne, da bi onemogočile ustvaritev ljudskega vseučilišča. Je dovolj učnih zavodov in večjih dvoran. Sicer tudi prava vseučilišča (n. pr. praško češko in nemško) često nimajo vseh sob pod isto streho, čemu bi se potem mi ne zadovoljili s primerno porazdelitvijo na poedine učne sobe raznih učnih zavodov in zasebnih hiš, dokler nam sreča ne nakloni posebnega „ljudskega doma“.

Brez dobro preskrbljene knjižnice reden in uspešen pouk mnogo trpi. Dokler ne bi ljudsko vseučilišče dobilo svoje lastne knjižnice, bi morali porabljati druge obstoječe, kot licejsko (ki ima sicer lepe prostore, dovoljno število sedežev, a vsakih 14 dni po enega čitatelja!) in bogoslovno. Te bi se morale ravnati z ozirom na ljudsko vseučilišče izpopolniti in v čim večji meri nuditi ugodnosti. Nujno je že zdaj treba združiti obstoječe večje ljubljanske knjižnice vsaj v toliko, da si bodo medsebojno izposojevale zahtevane knjige. Ravno raditega pa je dalje nujno, da izda prejkomogoče vsaka knjižnica ročen zapisnik knjig, ki si ga bo vsakdo lahko nabavil za malo vsoto, poleg njega pa uredi in izpopolni glavni knjižnični zapisnik. Vsako resno delo zida na podlagi dostopnih virov. Ljubljanski znan-

stveni viri so preveč skriti in zato — nedostopni. Z raznimi nazornimi pripomočki bi postregli učni zavodi, muzej, deželna bolnišnica, če ne brezplačno, pa vsaj proti mali odškodnini. Splošno veljaj načelo: izrabimo vse, kar služi namenu in pouku ljudskega vseučilišča. Drobtin je v Ljubljani polno, dasi tudi večjih zakladov ni ravno tako malo.

Denar — sveta vladar. Pri slovenskem ljudskem vseučilišču prav gotovo ne izgubi ta prislovica stare svoje veljave. Poglejmo, kako bi prišli do denarnih virov. Za vzdrževanje bi morali prispevati seveda slušatelji sami; redni s primerno vpisnino, izredni z vstopnino k poedinim predavanjem. Denarni zavodi bi morali nakloniti letno stalno podporo. Isto bi morale storiti slovenske občine. Vsaka mala vsota bi prišla v prid. Našli bi se zasebni dobrotniki, ki bi darovali večjo vsoto za stalen ljudsko-vseučiliški zaklad. Največ bi seveda bilo odvisno od Kranjske dežele. Sedanji deželni odbor kaže mnogo resne volje, da dvigne kulturno stanje Kranjske dežele. Tudi v deželni zbor je prišel s slovensko odločujočo večino nov, svež, gibljiv duh. Ako kažeta dovolj zmislja za kulturni napredek dežele in slovenskega naroda deželni odbor in deželni zbor, bosta gotovo naklonjena tudi novi napravi, ki bo v čast in ponos, a tudi v korist vsemu slovenskemu narodu, Kranjski deželi pa še posebno. Stremljenje vseh resnično domoljubnih Slovencev mora biti, da ustvarimo iz Ljubljane pravo razvito kulturno središče vsega slovenstva in eno prvih jugoslovanskih kulturnih žarišč. In zato ne dvomimo, da ne bi bilo možno poiskati posebnih virov za vzdrževanje slovenskega ljudskega vseučilišča. Kdor zastruplja z alkoholom samega sebe, svojo družino in tem potom oškoduje celoto, ki rabi krepih izbornih delavnih sil, da se dvigne za korak v napredku, ta naj nosi tudi posebno breme z odškodnino celoti. Obdavci naj se ponočne razgrajavce nekoliko bolj in imeli bomo dvojno korist: gotov dohodek za ljudsko vseučilišče in več miru ponoči. Čemu naj bi bila v tem pogledu Amerika osamljena...?

Končno ne smemo pozabiti, da nam dolguje država kapital in obresti nad pol stoletja. Moramo izterjati od nje vsaj obresti in dobiti odškodnino za duševni kapital, ki se nam je po njeni krivdi izgubil, odkar nam je odvzela iz Ljubljane vseučiliško stolico, jo prenesla na graško vseučilišče, kjer pa že izza davnih let ni več sledu o slovenskih predavanjih. Vlada je dolžna, da nas podpre tudi od te strani.

* * *

Izvestno ne bi smeli prezreti pri odločitvi usode ljudskega vseučilišča najzaslužnejše in najobširnejše izobraževalne organizacije: Slov. kršč. soc. zveze. Za

njo stoji 317 izobraževalnih malih organizacij z nad 10.000 člani. Število članov in poedinih društev se množi od dne do dne. Ta velepomembna organizacija že dobro desetletje vrši na svoj način isto nalogo, kot jo bo slovensko ljudsko vseučilišče. Posebno v novejšem času kaže obilo živahnega gibanja. To izpričuje po nji razrastla se mladeniška in dekliška organizacija, njeni socialni tečaji po deželi in zimski izobraževalni tečaji v Ljubljani. Prav v Ljubljani je S. K. S. Z. doslej edina gojila sistematično ljudsko izobrazbo s svojimi stalnimi tedenskimi predavanji in posebnimi stalnimi tečaji. V vseh pojavih v njenem delu prav lahko zasledujemo misel ljudskega vseučilišča, ki je šele v razvojnem stanju, a se kmalu izpopolni v pravo ljudsko vseučilišče.

Tajiti se torej ne da, da je ta obširna izobraževalna organizacija velike kulturne važnosti. To je že zdaj, ko še ni razvila vseh svojih sil in jo glavno delo še čaka. Kadar pa se izdatno pomnože vrste njenih akademično naobraženih predavateljev, potem se njeno kulturno delo poživí, razširi, poglobi in izpopolni na vse strani, tedaj pa se tudi zviša njen pomen.¹

Le kdor dela in ustvarja nove kulturne vrednote med narodom, sme zahtevati, da se vpoštevá njegov glas pri kulturno-važnih vprašanjih.

Z ljudskim vseučiliščem ustvarimo in pripravimo znanstvenemu delu ugodna tla, ker bodo neposredne realne potrebe silile, da bo vsak predavatelj svojo stvarino prav temeljito obdelal in vsestransko preštudiral. Ali ne bo pri tem zadel na težkoče in problematične posameznosti, ki jih bo gotovo — vsaj pričakujemo — dodobra izrabil in priobčil v naših znanstvenih revijah? Ali se tem potom ne bi poživilo znanstveno naše slovstvo in znanstveno delo sploh? Pa naša znanstvena terminologija! Brez praktične potrebe, brez življenjske nujnosti se ne bo tako kmalu razvila in izpopolnila. In ravno ljudsko

vseučilišče bi vdahnilo temu delu gotovih smeri in dalo priliko takojšnjega stika z življenjem. Čim bliže pa je teoretična terminologija s praktičnim življenjem, tem manj nevarnosti je, da postane prenedostopna širšim krogom. Ali se ne bi pojavilo več naravne jezikovne tvarne sile ravno na ljudskem vseučilišču? Saj brez primernih znanstvenih domačih izrazov ne bi mogel izhajati noben predavatelj.

Danes so pogoji za znanstveno delo neprimerno boljši kot pred desetletjem. Čim več novih kulturnih naprav se pojavi, tem več ugodnih tal za porajajočo se znanstveno organizacijo.

* * *

Preostaja nam še najkočljivejše vprašanje: V katerem odnosu do svetovnega nazora naj bo naše ljudsko vseučilišče?

Da bi postalo slovensko ljudsko vseučilišče zavetišče in ognjišče svobodomiselne propagande, za to gotovo ne bodo odločilni činitelji. Vsaj toliko časa ne, dokler se mišljenje slovenskega ljudstva tako korenito ne izpremeni, da bo potem belo, kar je zdaj črno. Preden pa pride do takega preobrata med slovenskim narodom — vprašanje, če sploh kdaj pride! — bomo prestali še dokaj kulturnih kriz. Ni naš namen, da bi se spuščali v podrobnosti tega bodočega problema, a nekaj misli pa je treba sprožiti, ker so pri nas ljudje, ki jim je kulturni boj kulturni ideal in to, kot trde, radi dobrobiti slovenskega naroda.

Česa potrebuje naš narod? Globoke in resne naobrazbe. Kulturni boj donese le strast in malo uspehov za celoto. Slovenski narod potrebuje močne kulture. Ali naj jo dajo izrodki moderne kulture, ki jih resni možje drugih večjih narodov odločno odklanjajo ravno s stališča narodne dobrobiti, narodne kulture? Tudi slovenska kultura bodi narodna, bodi čvrsta in zdrava, močna in samonikla. To pa je mogoče edino tedaj, če ji bo vir narod sam, če bo potekala iz globoko verske duše slovenskega naroda, če bo zajemala v tradiciji in jo izkušala oplemenititi z najboljšimi sadikami moderne kulture. Le v zvezi narodne tradicije in najboljših modernih kulturnih pridobitev je dan pravi in trdni temelj naši slovenski kulturi. Prav raditega pa mora biti tudi najvažnejši kulturni činitelj, ki mu pravimo znanstvo, in vse, kar je z njim v zvezi, popolnoma v duhu naše narodne kulturne samobitnosti, v kateri je bil od nekdaj in tudi ostane verski čut in versko mišljenje glavni in najplodnejši činitelj.

Kdor se je poglobil v posebnost našega kulturnega razvoja, presodil vrednost kulturnih činiteljev, preценil silo gibalnih idej, mora uvideti, da je popolen preokret v svobodomiselni smeri mogoč le z

¹ Dnevni red zadnjega poljudno znanstvenega tečaja Slov. kršč. soc. zveze je bil določen za prvi dan dopoldne: 1. Temelji finančne vede z ozirom na občine, dežele in državo; 2. Umetnost v izobraževalnih društvih; 3. Socialna demokracija in gospodarski liberalizem v sedanjosti. Popoldne: 1. Gospodarska organizacija in pravna načela; 2. Kapitalistiška organizacija velikega obrta; 3. Izseljenci, žensko varstvo. Drugega dne dopoldne: 1. Banke, borze, in njih vpliv na gospodarsko življenje; 2. Mali obrt in njegove težnje; 3. Domači obrt. Popoldne: 1. Delavčevo razmerje do podjetnika. Tarifne pogodbe. Strokovna društva; 2. Delavsko varstvo in zavarovanje; 3. Zadrugištvo. Tretjega dne dopoldne: 1. Kmetijski in maloobrti kredit; 2. Carina in agrarna politika; 3. Agrarna politika glede na lastninsko vprašanje; 4. Zahteve agrarne politike glede na kmetijsko kulturo. Popoldne: 1. Izobraževalna društva in izobrazba. Sociološko slovstvo; 2. Mladeniška organizacija; 3. Sociologija in socialno delo — apologija krščanstva.

velikanskim naporom velikega dela slovenskega naroda. A kaj bi v kulturnem boju za zmago svobodomiselstva ali krščanstva dosegli, to pač ni težko razvideti. Ali nam je res tako nujno potreba, da raztrgamo vse vezi, ki nas vežejo s preteklostjo in ki še danes najbolj vežejo ljudska srca v harmonično celoto, in da započnemo od tradicije povsem ločeno smer razvoja? Ali vodi ta smer do gotovih, jasnih ciljev, pozna li svobodomiselna zblojena teorija bolj varno pot kot jo riše krščanstvo! Ko bi vsaj počakali in opazovali ti moderni empiristi-teoretiki, kaj bo rodilo svobodomiselstvo pri drugih narodih!

Neprimerno škodo povzroči, kdor med slovenskim narodom razneti kulturni boj, nanj pade velika in težka odgovornost, ker zavre ali celo onemogoči delo in priprave v smeri našega narodnega in kulturnega poslanstva na slovanskem jugu.

Če kateri jugoslovanski, ima slovenski narod poslanstvo, da razreši jugoslovanski problem. Saj narod, ki je bil doslej trpin, preganjan in izkoriščen v službi tujih načrtov, v neprestanem boju za svoj obstanek; narod, ki je sicer mal po številu, a velik po notranji sili, v vseh težavah preizkušen, zato pa potrpežljiv, utrjen in vztrajen, moralno visoko stoječ ter bistrega duha, je po vsem svojem značaju zmožen velike naloge, ki mu jo je Previdnost odločila s tem, da ga je razvrstila med Germane, Romane in brate Slovane ter mu s tem dala tudi najznačilnejša svojstva teh plemen: žilavost, doslednost in organizatorični talent Germanov, živahnost, sprejemljivost in podjetnost Romanov ter mehko, za vse dobro in lepo vneto srce poeta Slovana. Presodimo po vrsti jugoslovanske rodove in primerjajmo njihov značaj z značajem našega naroda: Še največ zmisla imajo za organizacijsko delo Bolgari. Katerega naroda ljudske mase dosegajo naobrazbo naših ljudskih slojev? Pa ko bi ne imeli te in drugih prednosti, imamo to ugodno stališče, da smo lahko vsem enako — pravični. Niti Hrvatje, niti Srbi, niti Bolgari ne morejo o sebi tega trditi.

Ravno radi tako vsestransko ugodnih predpogojev leže kulturni ideali slovenskega naroda v smeri proti jugu. Čim bolj se zviša in razširi splošna kultura med narodom, čim več se v njem nabere kulturne energije, tem bolj bo čutil potrebo, da razširi

svoji kulturi delokrog. To je v bistvu narave, da izkuša izravnati nasprotja v napetosti energij. Tudi v duševnem svetu vlada isti zakon, kar izpričuje zlasti zgodovina nekdanjih finskih Bolgarov, katerih sled je višja kultura zaslužjenega naroda tako zbrisala, da njihovo ime nosijo danes njihovi nekdanji sužnji bratje Bolgari. V bistvu visoke kulture slovenskega naroda je že zdaj in bo še bolj, da si bo iskala poti v jugoslovansko ozemlje.

Do čim višje potence torej dvignemo svojstva slovenskega celokupnega naroda: njegov živi verski čut in plemenitost srca, pridnost in potrpežljivost, vztrajnost in živahno podjetnost, žilavost in zmisel za skupno delo vseh stanov, — tem sposobnejši bo za velepomembno svojo kulturno nalogo in tem spretnejši v vlogi učitelja in odkritega prijatelja južnih bratov.

In zato smo si docela svestni, kako velike važnosti so vse naše obstoječe in prihodnje kulturne naprave, posebno pa slovensko ljudsko in pravo znanstveno vseučilišče. In ravno spričo te velike važnosti si ne želimo, da bi na teh mestih zavladala puhlost modernega poganstva, se vgnezdila svobodomiselna propaganda in z njima vred se razvnel kulturni boj v srcu Slovenije.

Iz tega pa nujno sledi odgovor na vprašanje o odnosu med ljudskim slovenskim vseučiliščem in svetovnim nazorom: na njem bodi prostor le za resno, krščanstvu in tradiciji ne nasprotujoče znanstveno delo; vsaka druga tendenca naj se a priori odkloni.

Razviti vse sile slovenskega naroda do najvišje kulturne stopinje ter jih uslužiti dvema idejama, krščanski in narodni jugoslovanski, to bodi najidealnejši smoter vsakega slovenskega domoljuba. Ni je druge rešitve jugoslovanskega problema, kot je v zvezi teh dveh idej.

Slovenski narod ni bil in tudi ne bo sebičen, da bi delal krivico in silo južnim bratom, ker sam komaj brani svojo pest zemlje in jo bo moral vedno braniti proti prodirajočemu Germanu. Naj pomislijo južni bratje, da za nami pridejo na vrsto sami, če bodo sebični in pustili proti velikanu borečega se brata — samega. Naj pomnijo jugoslovanski bratje ravno zdaj, da:

Slovenia docet et monet!

